

2. Ахиезер А.С., Давыдов А.П., Шуровский М.А., Яковенко И.Г., Яркова Е.Н. Большевизм – социокультурный феномен (опыт исследования) // Вопросы философии. – 2001. - № 12.
3. Беренштейн А.Е. Евреи и политические репрессии в СССР (20-30-е годы XX столетия). – К., 1996.
4. Бейзер М. Евреи Ленинграда: Национальная жизнь и советизация. – 1917-1939. – М., 1999.
5. Горовский Ф.Я., Хонигсман Я.С., Найман А.Я., Елизаветский С.Я. Евреи Украины (краткий очерк истории). Часть 2. – К., 1995.
6. Даниленко В.М. Згортання українізації й посилення русифікаторських тенденцій у суспільно-політичному житті Радянської України // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Зб. статей. – К., 1994. – Вип. 2.
7. Державний архів Запорізької області.
8. Дымерская-Цигельман Л. Об идеологической мотивации различных поколений активистов еврейского движения в СССР в 70-х годах // Вестник еврейского университета в Москве. – 1994. - № 1(5).
9. Єфіменко Г.Г. Зміни в національній політиці УК ВКП(б) в Україні (1932-1938) // Український історичний журнал. – 2000. - № 4.
10. Зезина М.Р. Рец. на: Шт. Плаггенборг Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма. – СПб., 2000. – 416с. // Вопросы истории. – 2001. - № 10.
11. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Том первый. 1918-1941. – К., 1976.
12. Комуніст. – 1933. – 26 листопада.
13. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921-1939). – К., 1999.
14. Національні відносини в Україні у ХХ столітті. Збірник документів і матеріалів. – К., 1999.
15. Олегина И.Н. Журнал «The Russian Review» в 1998-1999 гг. // Отечественная история. – 2000. - № 6.
16. Орлов А.С., Георгиев В.А., Георгиева Н.Г., Сивохина Т.А. История России с древнейших времен до наших дней. Учебник. – М., 2000.
17. Павлова И.В. Власть и общество в 1930-е годы // Вопросы истории. – 2001. - № 10.
18. Рафальський О. Національні меншини України у ХХ столітті: Історіографічний нарис. – К., 2000.
19. Симонов К. Глазами человека моего поколения. Размышления о И.В. Сталине. – М., 1990.
20. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша (1917-1945 рр.). – К., 1994.
21. Цвейг С. Совесть против насилия. Кастелио против Кальвина // Стефан Цвейг. Очерки. – М., 1985.
22. Червоний шлях. – 1933. - № 8-9.
23. Чирко Б.В. Національні меншини в Україні (20-30 роки ХХ століття). – К., 1995.

О.І. САВЧЕНКО

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ РОСІЙСЬКИХ ТРУДОВИХ ЕМІГРАНТІВ У США НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

На початку ХХ ст. у деяких країнах світу почали з'являтися російськомовні періодичні видання, що не можуть бути віднесені до преси політичних емігрантів. Їх поява стала наслідком масового переселенського руху з Росії, який спостерігався на той час. Основна маса російської трудової або заробітчанської еміграції вирушала за океан. Тільки з 1908 р. по 1916 р. до США прибуло 1263735 вихідців з Росії [1]. Серед них були представники різних національностей, що проживали на території Російській імперії: євреї, поляки, фіни, українці.

Протягом 1909-1913 рр. росіяни у США склали близько 12% від загальної кількості трудових емігрантів, що прибули з Росії [2].

Роз'єднаність трудових емігрантів, їх невлаштованість, духовний вакуум, до якого вони потрапляли у США, викликали стурбованість у російських політичних емігрантів, які проживали в цій країні. Прагнучи допомогти співвітчизникам, пристосуватися до нових умов життя, вони почали випуск періодичних видань, розрахованих на задоволення інтелектуальних запитів емігрантів й консолідацію зусиль на вирішення соціально-економічних та суспільно-політичних проблем, з якими вони стикалися.

У наведеній статті здійснена спроба аналізу періодичних видань, розрахованих на російських трудових емігрантів у США, з метою визначення їх характерних рис та з'ясування ролі зарубіжної періодики в об'єднанні співвітчизників, які опинилися за океаном.

"Росіяни у США, - розповідав один з емігрантів, - у пошуках кращого життя зіткнулися з безсоромною та жорстокою експлуатацією" [3]. Посилення гноблення й дискримінації російських заробітчан прискорило процес їхньої консолідації. Наслідком цього було створення у 1907 р. Союзу російських робітників у Америці. Важливою подією в житті російських емігрантів стала поява газети "Новый Мир", що почала виходити у квітні 1911 р. у Нью-Йорку. Її об'єм коливався від 4 до 6 сторінок форматом у один друкований аркуш.

Ініціаторами її створення виступили російські політемігранти: С.Інгерман, Л.Дейч і В.Лихачов. Формально часопис був друкованим органом російської секції Соціалістичної партії США, проте, фактично, він став незалежним, позапартійним виданням. Своє головне завдання редакція газети вбачала в об'єднанні розпорошених в Америці співвітчизників, які були нездатні боротися за краще життя [4].

Часопис видавався на кошти акціонерного товариства "Новый Мир". Спочатку редакцію друкованого органу очолював С.Інгерман, а потім його змінив Л.Г.Дейч, який спробував надати газеті меншовицьке спрямування. Проти цього виступили робітники-емігранти та члени редакційної колегії, які поділяли погляди більшовицької партії. Ідейні розбіжності призвели до конфлікту, наслідком якого стала відставка Л.Дейча, після чого редакцію газети очолив соціал-демократ М.М.Накоряков. Він дотримувався центристської позиції, а тому "Новый Мир" все більше почав набувати рис позапартійного видання [5].

Аналіз публікацій, що з'являлися на сторінках "Нового Мира" наприкінці 1911 р. - на початку 1912 р. дозволяє побачити прагнення редакції відійти від оцінок тактичної лінії як більшовиків, так і меншовиків та дистанціюватися від теоретичних дискусій, що точилися між ними. У той же час, звертає на себе чітко висловлена антимонархічна спрямованість багатьох газетних публікацій. Як і більшість закордонних російських видань, редакція часопису прагнула змістом своїх матеріалів сприяти пробудженню суспільної активності робітників-емігрантів. До деякої міри це досягалося завдяки інформуванню співвітчизників про соціальну боротьбу на батьківщині. Розстріл робітників на ленських золотих копальнях, політичні страйки, збройні зіткнення повстанців з військами були провідними темами "Нового Мира". Як правило, подібні матеріали редакція супроводжувала редакційним коментарем. "Ви не маєте права бути байдужими, - вказувалося в одному з них, - до тієї боротьби, що ведуть на вашій старій батьківщині сотні тисяч та мільйони наших братів" [6].

Опозиційна спрямованість матеріалів "Нового Мира" привернула увагу до нього російських дипломатів у США. Особливо обурило російського консула в Нью-Йорку критика газетою царського уряду. "Якими б безглуздими й неправдоподібними не були б напади на нашу батьківщину, - доповідав він у Росію, - проте коли протягом двох років, кожного дня з'являються статті систематично спрямовані проти російського уряду й коли ніхто не прагне їх заперечити, то, нарешті, публіка зникає до думки, що Росія у руках варварів" [7].

На початку 1914 р. у Детройті побачила світ ще одна газета російських робітників - "Луч". Її редакцію очолив політемігрант І.Полонський, який належав до більшовицької фракції РСДРП. Видання регулярно інформувало читачів про найважливіші події суспільно-політичного життя в Росії та США. "Луч" рішуче виступив проти спроб американського уряду прийняти нове імміграційне законодавство, за яким передбачалася заборона на в'їзд до країни учасників революції 1905-1907 рр. в Росії [8]. Аналізуючи робітничий рух на батьківщині

часопис підкреслював, що майже 75% страйків у Росії мають політичний характер [9]. Прискіпливу увагу до цього видання проявляв російський консул у Чикаго, який направляє примірники газети у Петербург до департаменту поліції [10].

Початок Першої світової війни викликав пошквалювання інтересу російських трудових емігрантів у США до політичних подій. Перебіг воєнних подій та їх можливі наслідки жваво обговорювалися вихідцями з Росії. При цьому їх ставлення до світової війни докорінно відрізнялося. Одні з них висловлювалися за підтримку царату у війні, а інші вважали, що поразка самодержавства створить передумови для повалення монархії.

Розбіжності у емігрантському середовищі з питань війни та миру відбилися на сторінках газети "Новый Мир". До середини 1914 р. навколо неї об'єдналися російські робітники-емігранти, які поділяли соціал-демократичні погляди. На чолі видавництва "Новый Мир" тоді стояв С.Інгерман, який належав до меншовицької фракції РСДРП, а редакцію газети очолював М.Накоряков (Стодолін), який висловлювався на користь "захисту вітчизни" у світовій війні.

Подібна розстановка сил не могла не позначитися на платформі "Нового Мира", який на початку війни неодноразово виступав з соціал-патріотичними заявами. До певної міри вони нейтралізувалися публікаціями деяких співробітників газети, які дотримувалися антимілітаристської точки зору. М.Бородін, С.Сельдяков, А.Чумак та М.Янишев у своїх публікаціях критикували "оборонців" й вели агітацію, спрямовану проти війни.

Протистояння двох угруповань послабляло позиції керівництва "Нового Мира" й змушувало його йти на поступки інтернаціоналістам. Своім значним успіхом вони вважали публікацію в газеті праці В.Леніна "Війна і російська соціал-демократія", у якій розкривався основний зміст більшовицької програми виходу з світової війни. Показовим є те, що редакція додала до неї власний коментар, у якому містилася критика положення про перетворення імперіалістичної війни у громадянську [11].

Однак редакція не могла повністю ігнорувати антивоєнні настрої російських робітників у США, а тому змушена була публікувати навіть критичні зауваження, що лунали на її адресу. "Я вважаю невірною позицію "Нового Мира" по відношенню до німецької соціал-демократії, - заявляв у своєму листі, надрукованому у газеті, один з її читачів. - Це дуже неприємно для соціалістів, які визнають Інтернаціонал та вважають потрібним виконувати рішення соціалістичних з'їздів, де так багато говорилося й виносилося рішень з приводу війни [12]. Ще одним проявом поширення антивоєнних настроїв серед вихідців з Росії у США став багатолюдний мітинг, що відбувся у серпні 1915 р. у м. Кеносі. Сповістивши про нього "Новый Мир" навів резолюцію, прийняту учасниками мітингу. У ній відзначалося, що усі сучасні війни "ведуться в інтересах невеличкої купки хижаків, але завдають шкоди багатомільйонному населенню трудящих мас" [13].

Поширення антимілітаристських поглядів серед російських трудових емігрантів здійснювало тиск на редакцію газети. До кінця 1915 р. вона поступово почала відходити від ортодоксальної соціал-патріотичної позиції та все більше наближатися до центрizmu. На сторінках газети все частіше стали з'являтися матеріали, що відбивали точку зору інтернаціоналістів. Наприкінці 1915 р., коментуючи арешт робітників-депутатів ІV Державної думи, вона писала: "Російський пролетаріат знову стоїть перед змовою уряду проти його обранців, які мали мужність у Державній думі сміливо сказати, що війна не потрібна і шкідлива народу" [14].

Поряд з матеріалами, присвяченими подіям світової війни, на газетних шпальтах висвітлювалися питання, пов'язані з економічним та політичним становищем у Росії. Під рубрикою "Кореспонденції з місць" друкувалися листи й замітки, що направляли до часопису його читачі. "До приїзду у Америку, - розповідалося в одному з них, - я не знав, що таке соціалізм. Відверто кажучи, я цього слова в Росії навіть не чув. Однак щоденно читаючи газету "Новый Мир", я зараз пройнявся соціалістичним революційним духом" [15].

Свідченням зростаючого впливу лівих на позицію "Нового Мира" стала поїздка по містах США відомої російської соціал-демократки О.Коллонтай, яка представляла інтернаціоналістську течію в РСДРП. У жовтні 1915 р. вона прибула до Америки для агітації російських емігрантів на користь підтримки рішень Ціммервальдської конференції.

Спостерігаючи за її поїздкою по країні, "Новый Мир" інформував читачів про виступи О.Коллонтай перед російськими робітниками у жовтні 1915 р. у Нью-Йорку [16] та в грудні того ж року у Чикаго [17]. Під час зустрічі О.Коллонтай з співробітниками "Нового Мира" їй було запропоновано очолити часопис. Проте вона відмовилась, посилаючись на відсутність досвіду редакційної роботи, а також вузьке коло "соціал-інтернаціоналістського прошарку в рядах політемігрантів" [18].

Розуміючи важливу роль "Нового Мира" у формуванні політичних поглядів російських емігрантів у Америці, більшовики поставили собі за мету - встановити контроль над його редакцією. Для виконання цього завдання вони направили до США О.Шляпнікова. Влітку 1916 р., прибувши до Нью-Йорку, він спробував вплинути на платформу часопису шляхом заміни його головного редактора. Однак, зазнавши невдачі, надіслав листа одному з керівників більшовицької фракції в РСДРП Г.Зінов'єву, у якому прохав додатково направити до США людей, так як виникла нагода посісти панівне становище в русі російських робітників-емігрантів [19]. Через деякий час до Америки прибуває М.Бухарін, який отримав від керівництва партії декілька доручень, спрямованих на зміцнення антивоєнних позицій у редакції "Нового Мира". У своєму першому листі, відправленому на адресу ЦК більшовиків, він повідомляв, що незважаючи на труднощі у цій справі, є велика надія "на повний успіх" [20].

У другій половині 1916 р. в редакції газети відбулись значні зміни. Під тиском лівих М.Накоряков був змушений залишити посаду редактора газети і у листопаді 1916 р. її очолив більшовик М.Бухарін. Після цього "Новый Мир" остаточно переходить на антимілітаристську позицію, яка помітно посилилась після того як у січні 1917 р. до США прибув Л.Троцький [21].

Опинившись у Нью-Йорку, він одразу увійшов до складу редакції "Нового Мира" і став його провідним автором. У одній з перших статей, надрукованих на сторінках цього часопису, Л.Троцький писав: "З глибокою вірою в революцію, що насувається, залишив я закривавлену Європу. І без усяких "демократичних ілюзій" ступив на берег цього нового світу, що досить постарішав" [22].

У статті "Знову відкрили Думу", опублікованій у "Новом Мире" на початку 1917 р., Л.Троцький звернувся до російської тематики. "Криза верхів", що проявлялася у частій зміні членів уряду, на думку автора, прямо вказувала на те, що Росія стоїть на порозі революції. Відмінною рисою нового витка політичної кризи в країні, зауважував він, було те, що якщо раніше Державна дума марно шукала з міністрами "спільну мову", то тепер до цього прагне сам Микола II. "І ось придворні старці, древні графині з табакерками й усякі пройдисвіти в рясах і навіть без підрясників шукають вдень та вночі немудрячого міністра", - саркастично зазначав Л.Троцький [23].

Видавнича діяльність російських емігрантів у США привернула увагу чиновників царського уряду. У одному з листів Міністерства іноземних справ Росії послу у Вашингтоні зазначалося, що до Петрограду надходить інформація, у якій повідомляється про прагнення російських революціонерів у Америці використати робітників-емігрантів з метою антиурядової пропаганди. "досягається це, - підкреслювалося у посланні, - виданням у найбільш великих американських центрах (Філадельфії, Нью-Йорку та ін.) російських газет, революційного та анархістського напрямку й поширенням їх серед емігрантів" [24].

Після перемоги Лютневої революції 1917 р. в Росії переважна більшість керівників та співробітників газети повернулися на батьківщину. Однак видання "Нового Мира" не припинилося й газета продовжувала виходити до 1919 р.

"Новый Мир" був не єдиним російськомовним друкованим органом в Америці, що в роки війни стояв на антимілітаристських позиціях. Восени 1916 р. у Пітсбурзі відбувся з'їзд російських робітників у США та Канаді. Його учасники прийняли рішення про створення Федерації союзів російських робітників США та Канади. Своєю діяльністю нова організація розпочала з випуску газети "Восточная Заря". Видавці часопису прагнули надати йому рис "революційно-просвітнього органу", призначення якого вони вбачали у тому, щоб не тільки "заповнювати безодню духовної пустоти" співвітчизників, але й приступити до відродження

"революційного руху серед російської маси у Америці" [25]. У редакційному зверненні, яке відкривало перший номер "Восточной Зари", сповіщалося, що її видавці розглядають газету "важливою зброєю пролетаріату у боротьбі з неучтвом і рабством, що оточували росіян в Америці". Важливість подібної роботи, відзначалося у зверненні, особливо зросла після того, як абсолютно уся російсько-американська преса усунулася від своїх прямих обов'язків - висвітлення питань, продиктованих самим життям [26].

Тематика та зміст публікацій у "Восточной Заре" визначалися тим колом проблем, що стояли перед російськими робітниками-емігрантами у повсякденному житті. У першому номері газети друкувалися матеріали з'їзду Союзу російських робітників, звернення "До робітниць-жінок", стаття присвячена Дню революційної преси. Прагнучи допомогти співвітчизникам розібратися в політичній ситуації, автори багатьох публікацій пояснювали читачам як їм варто діяти у тому чи іншому випадку. Так, у статті "День виборів президента" російським робітникам, які мали американське громадянство, рекомендувалося бойкотувати вибори президента США. Участь у виборах, підкреслювалося у ній, вихідці з Росії тільки продемонструють низький рівень пролетарської свідомості, так як підтримають "балаганщину", яку Л.Толстой називав "безглуздою забавою Європи" [27]. Один з авторів газети, М.Лапінський, радив співвітчизникам не повертатися на батьківщину для проходження служби в армії, так як "опинившись солдатами вони стануть на захист царату, в'язниць, репресій та поліцейського режиму" [28].

Однак "Восточная Заря" не змогла зміцнити свої позиції й створити достатню матеріальну базу видання. У грудні 1916 р. після того як побачив світ її третій номер, вона припинила існування.

Варто зазначити, що характерною рисою преси російських трудових емігрантів було те, що її засновники постійно робили акцент на політичній незалежності та позапартійності власних видань. Здійснювалося це для того, щоб привернути на свій бік якомога більше співвітчизників, незалежно від їх політичних поглядів. Першочергове призначення даних видань вони вбачали у наданні допомоги вихідцям з Росії у адаптації в незнайомому середовищі.

Ще однією відмінною рисою періодики російських трудових емігрантів стала спроба її організаторів поєднати на сторінках цих видань проблематику, пов'язану з політичною боротьбою в Росії з тематикою, присвяченою робітничому руху у США. Таким чином, вони, з одного боку, готували читачів до продовження політичної боротьби після повернення на батьківщину, а з іншого, прагнули сприяти залученню співвітчизників до місцевого робітничого та профспілкового руху.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Тудоряну Н.Л. Очерки российской трудовой эмиграции периода империализма (В Германию, Скандинавские страны и США). - Кишинев, 1986. - С. 172.

Там само. С. 65.

Новый Мир (Нью-Йорк). - 1911. - 6 квіт.

Там само.

Черненко А.М. Российская революционная эмиграция в Америке (конец XIX в. - 1917 г.). - Киев, 1989. - С. 107.

Новый Мир (Нью-Йорк). - 1912. - 10 травн.

Архів зовнішньої політики Російської імперії. - Ф.170. - Оп.512/1, Спр.300. - Арк.60.

Луч (Детройт). - 1914. - 21 лют.

Луч (Детройт).- 1914. - 14 лют.

Архів зовнішньої політики Російської імперії. - Ф. 170, Оп. 512/1, Спр. 357, Арк. 98.

11.Новый Мир (Нью-Йорк). 1914. 22 груд.

12.Новый Мир (Нью-Йорк). 1917. 29 берез.

13.Новый Мир (Нью-Йорк). 1915. 11 жовт.

14.Новый Мир (Нью-Йорк). 1915. 10 груд.

15. Новый Мир (Нью-Йорк). - 1917. - 29 бер.
16. Новый Мир (Нью-Йорк). - 1915. - 11 жовт.
17. Новый Мир (Нью-Йорк). - 1915. - 10 груд.
18. Американские дневники и письма А.М. Коллонотай // Исторический архив. - 1962. - № 1. - С.155.
19. Російський центр збереження та використання документів новітньої історії. - Ф. 17, - Оп. 1. Спр.1881, Арк. 1.
20. Там само. Ф. 28. Оп. 1, Д. 573. Л. 1. об.
21. Политические партии России: Конец XIX - первая треть XX века. Энциклопедия. - М., 1996. - С.614.
22. Троцкий Л. Моя жизнь. Опыт биографии. - Ч.1. - М., 1990. - С.308.
23. Новый Мир(Нью-Йорк). - 1917. - 8 берез.
24. Архів зовнішньої політики Російської імперії. - Ф.170, - Оп. 521/1. Д. 357. Л. 113.
25. Восточная Заря (Пітсбург). 1916. 5 листоп.
26. Там само.
27. Восточная Заря (Пітсбург).. 1916. 20 листоп.
28. Восточная Заря (Пітсбург). 1916. 5 груд.

М.М. АНТОЩАК

ПАРАД ПОБЕДЫ. КТО НЕС ЗНАМЕНА ПОВЕРЖЕННОГО РЕЙХА?

24 июня 1945 года, в Москве, на Красной площади состоялся Парад Победы. Для участия в нем со всех фронтов съехались прославленные воины – солдаты и сержанты, офицеры и генералы, Герои Советского Союза, кавалеры орденов Славы. Москва приветствовала героев. Принимал парад Победы заместитель главнокомандующего, маршал Советского Союза Г.К. Жуков. Командовал парадом – маршал К.К. Рокоссовский.

Об официальных участниках этого исторического события написано и рассказано немало. Многих знаем по именам. Да и вспоминают их часто. Ни одно большое событие, связанное с Великой Отечественной войной, не обходится без этого, что вполне заслужено. Но речь сегодня не о них. На параде Победы были ещё и неофициальные участники Парада. Это те, кто нес трофейные немецкие знамена. Их мы видим только по кадрам кинохроники сорок пятого года, когда они бросают перед Мавзолеем вражеские знамена. Но кто они, эти стройные, подтянутые, с боевыми наградами воины. О них, к сожалению, мы почти ничего не знаем. Просто эта категория участников того далекого события выпала из поля зрения средств массовой информации. Возможно где – то когда – то о ком – то из них и рассказывалось, но чтобы обо всех и подробно – нигде и никогда. И вот восполнить этот пробел в нашей истории захотелось мне.

Более 20 лет упорно и настойчиво мы, со своей семьей, добивались своей цели. Ни в центральном архиве Министерства Обороны СССР, ни в Главном управлении кадров Министерства обороны СССР, ни в Центральном музее Советской Армии, ни в комитете Ветеранов войны списков воинов сводного батальона трофейных знамен не сохранились. А ведь этих бойцов, которые поочередно бросали знамена поверженного врага, знал весь мир. Эхо этих падающих знамен звучит до сих пор. Всего их было 200. Где они, какова их судьба. По маленьким крупицам, месяц за месяцем, год за годом было разыскано около 100 участников. Откликнулось более 90 бывших воинов. Все они прислали свои воспоминания и боевые фотографии. У кого не оказалось боевой, прислали современную. Около 20 назвали фамилии и имена, но поиски их продолжаются до сих пор.

В нашем доме хранится книга Г.К. Жукова «Воспоминания и размышления», подаренная лично автором. Вспоминая этот радостный день, день, когда он принимал Парад Победы, пишет: «Ни с чем не сравнимым был момент, когда 200 бойцов – ветеранов войны под барабанный бой бросили к подножью Мавзолея двести знамен немецко-фашистской армии. Пусть помнит этот исторический акт реваншисты, любители военных авантюр».